

Vastuullinen kirjasto ympäristötietoisuuden edistäjänä

Hankeraportti

Salla Kananen
Oulun kaupunginkirjasto
18.5.2020

Sisällysluettelo

1. Johdanto	3
2. Hankkeen tavoitteet	3
3. Hankkeen organisoituminen ja talous	4
3.1. Hankkeen ohjausryhmä ja toteutus	4
3.2. Hankkeen talous.....	5
4. Hankkeen kehittämistoimenpiteet.....	6
4.1. Asiakkaiden ja henkilökunnan ympäristötietoisuuden edistäminen	6
4.1.1. Oulun kaupunginkirjaston toimenpiteet asiakkaiden ympäristötietoisuuden edistämiseksi	6
4.1.2. Henkilökunnan ympäristötietoisuuden edistäminen	11
4.1.3. Kestävä kirjasto -konsepti.....	14
4.1.4. Iin kirjaston toimenpiteet asiakkaiden ympäristötietoisuuden edistämiseksi	15
4.1.5. Kuusamon kirjaston toimenpiteet asiakkaiden ympäristötietoisuuden edistämiseksi	17
4.2. Kirjaston toiminnasta aiheutuvan ympäristökuormituksen vähentäminen	19
4.2.1. Oulun kaupunginkirjaston kehittämistoimet.....	19
4.2.2. Yhteistyökirjastojen kehittämistoimet ympäristökuormituksen vähentämiseksi	23
4.3. Kestävän kehityksen toimintasuunnitelmien laatiminen.....	24
4.3.1. Oulun kaupunginkirjaston Kestävä kirjasto 2030 -tiekartta	24
4.3.2. Iin kirjaston Resurssiviisas kirjasto 2030 -tiekartta.....	27
5. Hankkeen tulokset ja vaikutukset.....	27
6. Jatko-toimenpiteet ja seuranta	30
LÄHTEET.....	32
LIITTEET.....	33

1. Johdanto

Yleisellä kirjastolla on yhteiskunnassa ekologisen kasvattajan rooli. Kuntien sivistys- ja kulttuuripalveluissa koulut ja päiväkodit tavoittavat arjessaan lapset ja nuoret ja toteuttavat heidän osaltaan tärkeää ympäristökasvatustyötä. Kirjastolla on vastuullisena toimijana mahdollisuus tavoittaa arjessaan erityisesti aikuisväestö ja edistää viestinnällisin keinoin heidän tietoisuuttaan ympäristöasioista.

Kirjastoissa on tehty työtä kestävän kehityksen hyväksi jo kauan ennen kuin vastuullisuus ja ympäristötietoisuus nousivat otsikoihin ja ajankohtaiseksi puheenaiheeksi. Jo pelkästään kirjaston peruslähtökohta, lainaaminen, edustaa kiertotaloutta parhaimmillaan. Aina on kuitenkin varaa parantaa. Tässä valossa Oulun kaupunginkirjaston, Iin kunnankirjaston ja Kuusamon kaupunginkirjaston yhteishanke Vastuullinen kirjasto ympäristötietoisuuden edistäjänä nähtiin luonnollisena jatkumona jo tehdylle ympäristötyölle. Hanke sai rahoitusta Pohjois-Suomen aluehallintovirastosta ja se toteutettiin aikavälillä 5.8.2019-30.6.2020.

Kirjastolla on hyvät mahdollisuudet ympäristötietoisuuden edistämiseksi: se tavoittaa toiminnallaan lähes kaikki asiakas- ja ikäryhmät ja sillä on ajantasaiset ja monipuoliset aineistot sekä toimivat viestintäkanavat. Tärkeintä ympäristötyön kannalta on kuitenkin se, että kirjaston johto on sitoutunut siihen ja on olemassa tahtotila asioiden kehittämiseksi eteenpäin. Sekä Oulun kaupunginkirjasto että hankkeen yhteistyökirjastot haluavat, että vastuullisuus ja kestävä kehitys ovat olennainen ja näkyvä osa toimintaa myös jatkossa. Tätä tarkoitusta varten hankkeessa laadittiin kirjastoille kestävän kehityksen toimintasuunnitelmat, joiden avulla ympäristötyö on jatkossa aiempaa suunnitelmallisempaa ja johdonmukaisempaa.

Ympäristötietoisuuden edistämiseksi hankkeessa tuotettiin yhteistä tiedotusmateriaalia Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun alueen kirjastoille sekä muille kuntien sivistys- ja kulttuuripalvelutoimijoille. Kaikilla hankkeen toimenpiteillä pyrittiin siihen, että sekä asiakkaiden että kirjaston henkilökunnan ympäristötietoisuus kasvaa vaikuttaen jokaisen oman ekologisen jalanjäljen pienenemiseen. Tavoitteena oli myös etsiä keinoja kirjaston omasta toiminnasta aiheutuvan ympäristökuormituksen pienentämiseksi.

2. Hankkeen tavoitteet

Hankkeen tavoitteena oli edistää ympäristötietoisuutta lisäämällä sekä asiakkaille että kirjaston henkilökunnalle suunnattua ympäristöviestintää. Kohderyhmät pyrittiin tavoittamaan käyttämällä apuna erilaisia viestintäkanavia ja -keinoja, kuten sosiaalisen median päivityksiä, kotisivuja,

tiedotteita, kyselyjä, koulutuksia, lukuvinkkejä ja kirjanäyttelyitä. Tavoitteena oli viestinnän keinoin herätellä ja kasvattaa tietoisuutta ympäristöasioista ja näin vaikuttaa jokaisen oman ekologisen jalanjäljen pienemiseen.

Hanketyöntekijän tehtävänä oli yhdessä graafisen suunnittelijan kanssa suunnitella kirjastoille uusi vihreä visuaalinen viestintäilme, jota voitaisiin käyttää apuna ympäristöviestinnässä niin eri viestintäkanavissa kuin myös fyysisissä kirjastotiloissa. Viestintäilme tuli suunnitella siten, että se olisi myös muiden Kainuun ja Pohjois-Pohjanmaan alueen kirjastojen sekä kuntien sivistys- ja kulttuuripalvelutoimijoiden hyödynnettävissä.

Tavoitteena oli myös tarkastella hankkeessa mukana olevien kirjastojen energiankäyttöön, logistiikkaan, kierrätykseen ja kokoelmiin liittyviä toimintatapoja ja pyrkiä vähentämään niistä aiheutuvia ympäristövaikutuksia. Ympäristökuormituksen pienentämiseksi pyrittiin löytämään myös keinoja tarpeettoman muovin käytön vähentämiseksi kirjaston toiminnassa.

Hanketyöntekijän tärkeimpiin tehtäviin kuului kestävän kehityksen toimintasuunnitelmien laatiminen hankkeessa mukana oleville kirjastoille jatkossa tehtävän ympäristötyön tueksi. Oulun kaupunginkirjastolle laadittu suunnitelma, Kestävä kirjasto 2030 -tiekartta, pohjautuu YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda 2030:n tavoitteisiin sekä Oulun kaupunginkirjaston vuonna 2015 laatimiin ekolupauksiin. Sen tavoitteet ovat myös linjassa Oulun kaupungin uuden ympäristöohjelman, Kohti hiilineutraalia Oulua 2026, kanssa. Iin kirjaston Resurssiviisas kirjasto 2030 -tiekartta puolestaan noudattelee Iin kunnan Resurssiviisas li -tiekartan linjauksia. Kuusamon kirjastolle suunnitelmaa ei laadittu, koska kirjaston tavoitteet hankkeen suhteen painottuivat pääasiassa ympäristöaiheisen tapahtumatuotannon ideointiin.

Hankesuunnitelmaan sisältyi lisäksi lajitteluun ja energia-asioiden hallintaan liittyvien koulutusten järjestäminen asiakkaille ja kirjaston henkilökunnalle.

3. Hankkeen organisoituminen ja talous

3.1. Hankkeen ohjausryhmä ja toteutus

Hankkeen ohjausryhmä muodostui sekä Oulun kaupunginkirjaston että yhteistyökirjastojen edustajista ja siihen kuului kaikkiaan seitsemän jäsentä. Ohjausryhmän puheenjohtajana toimi alueellinen kirjastopalvelupäällikkö Minna Männikkö Oulun kaupunginkirjastosta. Lisäksi Oulun kaupunginkirjastosta ohjausryhmään kuuluivat kirjastopalvelujohtaja Jouni Pääkkölä, palvelupäällikkö Noora Valkonen, erikoiskirjastovirkailija Maria Holappa sekä hanketyöntekijä Salla Kananen. Yhteistyökirjastoista ohjausryhmän jäseninä toimivat kirjastonjohtajat Minna Halonen

lin kunnankirjastosta sekä Ritva Niemeläinen Kuusamon kaupunginkirjastosta.

Ohjausryhmän tehtävänä oli seurata hankkeen etenemistä, ohjata hanketyöntekijää ja tehdä hankkeeseen liittyviä päätöksiä. Ryhmä kokoontui hankkeen aikana noin kerran kuukaudessa, yhteensä kahdeksan kertaa. Kaikki ohjausryhmän kokoukset ensimmäistä lukuun ottamatta järjestettiin etäkokouksina. Hanketyöntekijä Salla Kananen työskenteli hankkeessa 80% työajalla. Tämän vuoksi hankesuunnitelman mukainen hankkeen kesto piteni 9 kalenterikuukaudesta 11 kuukauteen. Hankkeen toteutusaika oli 5.8.2019-30.6.2020. Kevään 2020 koronaepidemian vuoksi joitakin hankkeen suunnitelmia toteutettiin syksyllä 2020 varsinaisen hankeajan päättymisen jälkeen.

Hanketyöntekijän lisäksi hankkeen toteuttamiseen osallistui omien työtehtäviensä ohella 81 henkilöä Oulun kaupunginkirjastosta, lin kunnankirjastosta ja Kuusamon kaupunginkirjastosta. Hanketyöntekijän päätoimisen työpanoksen ohella kirjastojen henkilökunta käytti hankkeeseen työaika yhteensä 634 tuntia.

3.2. Hankkeen talous

Pohjois-Suomen aluehallintovirasto myönsi hankkeelle rahoitusta 35 000 euroa. Hankkeen kokonaisbudjetti oli yhteensä 45 000 euroa, josta omarahoitusosuuden arvio 7 000 euroa. Hankkeen kustannusarvio ja toteuma kululajeineen on esitetty taulukossa 1.

Taulukko 1. Kustannusarvio

Kustannukset	Budjetti (€)	Toteuma (€)
Henkilöstökulut	29 500	
Matkakulut	1 500	
Tarvikkeet (painatus, tarjoilut)	1 960	
Palvelujen ostot	1 500	
Tilavuokrat		
Muut vuokrat		
Muut kustannukset (asiantuntijapalvelut)	540	
Kustannukset yhteensä	35 000	

4. Hankkeen kehittämistoimenpiteet

4.1. Asiakkaiden ja henkilökunnan ympäristötietoisuuden edistäminen

Hankkeen tavoitteena oli edistää sekä asiakkaiden että henkilökunnan ympäristötietoisuutta lisäämällä ympäristöviestintää. Ympäristötietoisuuden edistäminen nähtiin hankkeessa laajasti kokonaisuutena, joka piti sisällään kaikki käytettävissä olevat keinot sosiaalisen median päivityksistä ja tiedotteista kyselyihin, koulutuksiin, näyttelyihin ja kirjavinkkeihin.

Hankkeen tärkein vaikuttamiskeino, viestintä, läpäisi koko hankkeen ja oli mukana lähes kaikissa toimenpiteissä. Erityisesti hankkeen alkupuoli elokuusta joulukuun loppuun asti painottui viestinnän lisäämiseen ja sitä kautta ympäristötietoisuuden edistämiseen. Näkyvyyttä lisäämällä voitiin myös tuoda esille kirjaston omaa ekologista roolia ja kasvattaa näin kirjaston imagoa vastuullisena toimijana. Viestintätoimet jakoutuivat kahteen osaan kohderyhmän mukaan: asiakkaille suunnattuun viestintään ja henkilökunnalle suunnattuun viestintään. Myös viestinnän sisältö ja kanavat valikoituivat tapauskohtaisesti kohderyhmän mukaan. Hankkeen aikana suunniteltiin lisäksi Kestävä kirjasto -konsepti ympäristöviestinnän tueksi jatkoa varten.

Varsinaisten viestintätoimien lisäksi ympäristötietoisuutta pyrittiin edistämään myös monella muulla tavalla. Hankkeessa järjestettiin ympäristöaiheisia koulutuksia, tapahtumia ja tempauksia yhteensä 13 kpl ja niihin osallistui 720 henkilöä. Asiakkaita ja henkilökuntaa heräteltiin ja sitoutettiin ympäristöajatteluun myös erilaisten kyselyjen ja kilpailujen avulla, joita järjestettiin kaikkiaan kuusi kappaletta. Lisäksi hankkeen aikana koottiin useita ympäristöaiheisia kirjanäyttelyitä, seitsemän lukuvinkkilistaa sekä lukuisia kirjavinkkejä kestävästä kehityksestä, vastuullisesta kuluttamisesta ja ilmastonmuutoksesta. Hankkeen tavoitteita, toimenpiteitä ja tuloksia esiteltiin hankkeen aikana eri yhteyksissä yhteensä seitsemän kertaa.

4.1.1. Oulun kaupunginkirjaston toimenpiteet asiakkaiden ympäristötietoisuuden edistämiseksi

Asiakkaiden ympäristötietoisuutta pyrittiin lisäämään kaikin käytettävissä olevin keinoin. Tärkeimpänä keinona toimi ahkera sosiaalisen median kautta toteutettu viestintä. Sosiaalisen median päivityksillä pyrittiin paitsi herättelemään asiakkaita ympäristötietoiseen ajatteluun, myös viestimään heille kirjaston omasta vastuullisesta toiminnasta. Päivityksiä tehtiin kaikista hankkeen toimista: tapahtumista ja yleisötilaisuuksista, ympäristöaiheisista teemapäivistä ja tempauksista, kyselyistä ja kilpailuista sekä näyttelyistä ja kirjavinkeistä. Viestinnän avulla tuotiin esiin myös Oulun kaupunginkirjaston kestävä kehityksen tiekartan valmistumista ja sisältöä.

Asiakkaille järjestettiin hankkeen toimesta neljä lajitteluaiheista koulutustilaisuutta yhteistyössä Kiertokaari Oy:n kanssa. Jätevuoren juurella -lajitteluiltoihin pääkirjastossa ja kaikissa kolmessa

aluekirjastossa osallistui yhteensä 27 henkilöä. Syitä osallistujamäärän vähyyteen pohdittiin. Esimerkiksi tiedotukseen panostettiin jokaisen tilaisuuden osalta yhtä paljon, mutta oliko se siltikään riittävää? Kiertokaaresta saatiin kuitenkin kirjastolle hyvä yhteistyökumppani ympäristötietoisuuden edistämiseksi myös jatkossa.

Asiakkaita osallistettiin myös erilaisten kyselyjen avulla. Syyskuussa 2019 (12.-30.9.) Finna-verkkokirjastossa julkaistulla Mitä lainaisit kirjastosta? -kyselyllä kartoitettiin, millaisia esineitä asiakkaat toivoisivat voivansa lainata kirjastosta jo olemassa olevien esineiden lisäksi. Ehdotuksia saatiin 102 kappaletta. Ylivoimaisesti toivotuimpia olivat joko lainattavat tai kirjaston tiloissa käytettävät ompelukoneet sekä erilaiset porakoneet. Myös erilaisia pelejä ja työkaluja toivottiin paljon, samoin askartelu-, liikunta- ja retkeilyvälineitä. Ehkä kaikista sympaattisin toive oli kuitenkin se aineettomin: lukukaveri lukemaan opettelevan lapsen tueksi. Kyselyn tuloksista tiedotettiin Älä osta mitään -päivänä 29.11.2019. Samalla markkinoitiin olemassa olevia esinelainoja ja muita paikallisia lainaus- ja vuokrauspalveluita.

Kuvat 1-2. Mitä lainaisit kirjastosta? -kyselyn tuloksista tiedotettiin Älä osta mitään -päivänä 29.11.2019.

Kestävä kirjasto -kyselyssä 14.-28.4.2020 asiakkailta pyydettiin ehdotuksia siihen, mitä kirjaston pitäisi tehdä, jotta Kestävä kirjasto 2030 -tiekartan päätavoitteet (ympäristötietoisuuden edistäminen, ympäristökuormituksen vähentäminen, vastuullinen rakentaminen ja tulevaisuuden kestävä kirjasto) saataisiin toteutettua. Kysely oli alun perin tarkoitus järjestää jalkautumalla asiakkaiden pariin fyysisiin kirjastotiloihin, mutta koronaepidemian vuoksi se jouduttiin järjestämään sähköisesti. Vastauksia saatiin 18 kappaletta, ja niitä käytetään apuna kirjaston kestävä kehityksen työssä myöhemmin.

Hankkeen loppumetreillä 27.4.-4.5.2020 järjestettiin vielä palautekysely asiakkaille ja kirjastojen henkilökunnalle. Iin ja Kuusamon kirjastot eivät markkinoineet sitä asiakkailleen, koska hanke ei näkynyt heillä niin paljon ulospäin. Oulussa kyselyä jaettiin sekä sosiaalisen median kanavissa että

kirjaston kotisivuilla ja siihen saatiin yhteensä 20 vastausta. Kyselyyn vastanneista 75% oli asiakkaita ja 25% kirjaston henkilökuntaa. 30% vastanneista ilmoitti hankkeella olleen vaikutusta omaan ympäristöajatteluun ja -käyttäytymiseen. Palautetta pyydettiin hankkeen vaikuttavuuden ja onnistumisen arvioimiseksi.

Hankkeen aikana Oulun kaupunginkirjastossa järjestettiin asiakkaille useita ympäristöteemaisia tapahtumia ja tilaisuuksia. Tuunaa joulusi -kierrätysaskartelupajaan pääkirjastolla 14.12.2019 osallistui 15 henkilöä. Paja toteutettiin kokonaan kierrätysperiaatteella: lahjojen paketointipisteellä ja joulukoristeiden askartelupisteellä käytettiin materiaaleina pelkästään kirjaston poistoaineistoja, kuten sanomalehtiä, nuotteja, kirjoja ja karttoja. Myös askartelussa käytetyt liimat ja juuttinarut olivat myrkyttömiä ja ekologisista. Joulukoristeiden vaihtopisteelle puolestaan sai tuoda itselle tarpeettomia koristeita ja viedä mukanaan kotiin ”uusina”.

Kuvat 3-5. Tuunaa joulusi -kierrätysaskartelupajassa askarreltiin joulukoristeita kierrätysmateriaaleista.

Vihreä kevät -luentosarjan yleisötilaisuuksia järjestettiin pääkirjastossa kevään 2020 aikana neljä kertaa, joista viimeisen, vastuullisuusvaikuttaja Outi Les Pyyntä luennon muodin ympäristövaikutuksista, järjesti hanke. Koronaepidemian vuoksi luento järjestettiin valtakunnallisena online-webinaarina 7.4.2020. Tapahtuman idea tuki hienosti ekologisuutta ja vastuullisuutta ja tarjosi ihmisille hengähdystauon poikkeusolojen aikana. Webinaaria markkinoitiin erityisesti Kainuun ja Pohjois-Pohjanmaan alueen kirjastojen asiakkaille. Aloitushetkellä webinaarissa oli osallistujia 80, mutta jonossa ilmoittautuneita 350. Luennon tallenne oli myös katsottavissa YouTubessa kaksi viikkoa webinaarin jälkeen. Loppuun asti sen katsoi tuona aikana kaikkiaan 112 henkilöä.

Hankeessa järjestettiin myös useita pienempiä ympäristöaiheisia tempauksia vuosittaisiin teemapäiviin liittyen. Esimerkiksi Suomen luonnon päivänä 31.8.2019 kirjastoauto Onneli osallistui Koiteli elää lapsille -tapahtumaan Koitelinkoskella Kiimingissä. Autoon laitettiin esille luontoaiheinen kirjanäyttely, ja henkilökunta teki aiheeseen liittyvän päivityksen kirjaston Instagram-tilille. Hävikkiviikolla 9.-15.9.2019 pääkirjaston kahvioon ja henkilökunnan taukutiloihin puolestaan laitettiin esille hävikkiruoka-aiheisia julisteita ja tietoiskuja ruokahävikin välttämistä. Ilmastolakkopäivänä 27.9.2019 Oulun ja Iin kirjastot markkinoivat asiakkailleen mahdollisuutta testata ekologinen hiilijalanjälkensä Sitran elämäntapatestin avulla. Näiden lisäksi laadittiin lukuisia teemapäiviin liittyviä kirjavinkejä Vinkkaamo-palveluun.

Luontoaiheisia kirjoja

Kirjastoauto Onneli Koiteli elää lapsille -tapahtumassa 31.8. klo 11-16

BIBLIOTEK KIRJASTO LIBRARY

Osallista tapahtumiin | Jaa retikulaasi
SUOMENLUONNONPÄIVÄ.FI | #LUONNONPÄIVÄ

OULU | Kaupunginkirjasto

f t @

Kuvat 6-8. Kirjastoauto Onneli Koiteli elää lapsille -tapahtumassa Suomen luonnon päivänä 31.8.2019.

Finna-verkkokirjastossa julkaistiin tammikuussa 2020 seitsemän erilaista ympäristöaiheista lukuvinkkilistää. Aikuisia varten laadittiin listat sekä kauno- että tietokirjallisuudesta. Tietokirjavinkit käsittelivät pääasiassa ilmastonmuutosta, kestävästä kehityksestä ja vastuullisista kuluttamista, kun taas kaunokirjallisuuden listalle kerättiin jännitystä, sci-fiä ja tulevaisuudenkuvia elämästä ilmastonmuutoksen aikakaudella. Nuorten lukuvinkeihin koottiin faktaa ja fiktiota ilmastonmuutoksesta ja ympäristönsuojelusta kahdelle eri listalle. Lasten listoja kerättiin kolme:

runoja ja kuvakirjoja ympäristönsuojelusta ja ilmastonmuutoksesta perheen pienimmille, yksin tai yhdessä ääneen luettavaksi soveltuvia ympäristöaiheisia seikkailuja ja tarinoita sekä tietokirjoja luonnosta, ympäristönsuojelusta, eläinten oikeuksista ja ilmastonmuutoksesta.

Heti hankkeen alkumetreillä Oulun lähikirjastoille ja hankkeen yhteistyökirjastoille heitettiin ”kuukauden ekohaaste”. Ideana oli tuoda esiin kirjaston omia ekologisista käytäntöjä tai tarjota asiakkaille ekovinkkejä kirjaston näkökulmasta. Vinkit julkaistiin kirjaston sosiaalisen median kanavissa, ja ne saivat paljon huomiota osakseen. Haaste pyöri kirjastoissa lähes koko hankkeen ajan lokakuusta huhtikuuhun asti, ja kirjastot osallistuivat siihen aktiivisesti. Haasteen nimissä asiakkaille kerrottiin mm. miten kestohedelmäpussi ommellaan itse, mitä kaikkea muovinkeräykseen voi laittaa ja millaisia joulukoristeita kierrätysmateriaaleista voi askarrella. Koronavirusepidemian vuoksi touko- ja kesäkuun haasteita ei laitettu enää eteenpäin, koska kirjastot eivät olleet normaalisti toiminnassa.

Kuva 9. Kaakkurin kirjaston näyttely muovin kierrättämisestä.

Asiakkaiden ympäristötietoisuuden edistämiseksi Oulun kaupunginkirjastossa järjestettiin hankkeen aikana useita ympäristöaiheisia kirjanäyttelyitä. Niiden lisäksi keväälle 2020 oli suunniteltu kaksi muuta näyttelyä: YK-liiton valokuvanäyttely Agenda 2030:n tavoitteista sekä Oulun Veden vesiaiheinen kiertonäyttely aluekirjastoihin. Koronaepidemian vuoksi ne jouduttiin kuitenkin siirtämään myöhempään ajankohtaan.

Oulun pääkirjaston lajittelupisteitä uudistettiin niin asiakas- kuin henkilökunnan tiloissa. Kaikki lajitteluastiat varustettiin Kestävä kirjasto -konseptin mukaisin lajitteluopastein, jotka auttavat kierrättämään roskat oikein. Asiakkaita hoksautetaan toimimaan ekologisesti kirjaston tiloissa myös mm. veden säästämiseen, maltilliseen kopiointiin ja jätteiden lajitteluun kannustavien hoksautustarrojen avulla. Myös lähikirjastot voivat halutessaan ottaa opasteet käyttöön omissa kierrätyspisteissään.

Asiakkaille suunnatun viestinnän kanavista ahkerimmassa käytössä olivat kirjaston sosiaalisen median kanavat, Facebook ja Instagram. Hankkeen aihetunnisteina käytettiin systemaattisesti samoja tunnisteita, joita olivat #vastuullisuus, #ympäristötietoisuus, #vastuullinenkirjasto, #kestäväkirjasto ja #vihreäkirjasto. Tunnisteita käyttämällä pyrittiin tekemään ekotoimiin liittyvät päivitykset helposti tunnistettaviksi.

Sosiaalisen median lisäksi asiakkaita pyrittiin tavoittamaan myös kirjaston kotisivuilla julkaistuilla uutisilla sekä mediatiedotteilla, joita julkaistiin paikallismediassa (Kaleva, Oulu-lehti, Forum24) sekä Oulun kaupungin kotisivujen uutisissa. Hanke sai näkyvyyttä myös Oulun kaupungin vuoden 2019 viimeisessä ilmastokatsauksessa (04/2019). Mitä lainaisit kirjastosta? -esinelainakyselystä tiedotettiin Finna-verkkokirjastossa, jonka kautta tavoitettiin kaikkien OUTI-kirjastojen asiakkaat. MunOulu -kaupunkimedia taas toimi yhteistyökumppanina tiedotettaessa kaupunkilaisia Kestävä kirjasto -kyselystä.

4.1.2. Henkilökunnan ympäristötietoisuuden edistäminen

Kirjastojen henkilökunnan ympäristötietoisuuden oletettiin jo lähtökohtaisesti olevan hyvällä tasolla. Tämän vuoksi henkilökunnalle suunnattua viestintää pyrittiin lisäämään kevein ottein siten, että tarjottu tieto voisi tuoda lisäarvoa ja hyötyä jokaisen omaan arkeen työssä tai kotona.

Henkilökuntaa heräteltiin ympäristöajatteluun erilaisten kilpailujen ja kyselyjen avulla. Keksi slogan ekohankkeelle -kilpailu järjestettiin 3.-24.9.2019. Sen avulla pyydettiin ehdotuksia vihreän viestintälinjan iskulauseeksi. Ehdotuksia saatiin 11 kappaletta, joiden pohjalta viestintälinjan slogan, Kestävä kirjasto, muodostettiin.

Kuva 10. Uuden vuoden ekolupauskilpailun juliste.

Uuden vuoden ekolupaus -kilpailussa (28.11.-8.12.2019) henkilökunnalta puolestaan pyydettiin ehdotuksia hankkeessa mukana olevien kirjastojen yhteiseksi vuoden 2020 ekoteoksi. Ehdotuksia saatiin viisi kappaletta ja itse lupaus valittiin äänestämällä. Vuonna 2020 kirjastot lupasivat järjestää kaikkien toimipisteidensä henkilökunnan tiloihin kaikkien jätteiden kierrätyspisteet siltä osin kuin tavoite on mahdollista toteuttaa. Lupaus julkistettiin 1.1.2020, ja se kirjattiin tavoitteeksi myös Oulun ja Iin kirjastojen kestävä kehityksen tiekarttoihin.

Oulun kaupunginkirjaston henkilökuntaa osallistettiin ympäristötyöhön myös pyytämällä heiltä ehdotuksia muovin käytön vähentämiseksi kirjastossa. Kyselyyn (16.-31.3.2019) saatiin yhdeksän vastausta ja niitä hyödynnetään kirjaston kestävä kehityksen työssä myöhemmin hankkeen jälkeen.

Ympäristötietoisuuden lisäämiseksi hanke järjesti yhteistyössä Kiertokaari Oy:n kanssa lajitteluaiheisen koulutuksen hankkeessa mukana olevien kirjastojen henkilökunnalle 11.3.2020. Jätevuoren juurella -lajitteluiltaapäivään osallistui 20 henkilöä Oulun kaupunginkirjastosta. Iin ja Kuusamon kirjastoista koulutukseen ei päästy osallistumaan etäosallistumismahdollisuudesta huolimatta.

Oulun seudun ympäristötoimen kanssa puolestaan järjestettiin ekotukihenkilökoulutus 11.12.2019 Oulun, Iin ja Kuusamon kirjastojen henkilökunnalle. Koulutuksen myötä Ouluun saatiin 20 uutta ekotukihenkilöä. Nyt jokaisessa kirjaston toimipisteessä on vähintään yksi ekotukihenkilö, joka opastaa ja motivoi työkavereitaan ympäristötyöhön oman työnsä ohella. Myös Kuusamon kaupunginkirjastoon saatiin koulutuksen myötä ekotukihenkilö.

Kuva 11. Ekotukihenkilökoulutus 11.12.2019.

Henkilökunnan ympäristötietoisuuden edistäminen jäi lissä hankkeen aikana vähemmälle huomiolle. Kirjastosta ei päästy osallistumaan kumpaankaan hankkeen järjestämään koulutukseen. Kirjaston ympäristöasioiden tilanteesta keskusteltiin kuitenkin koko henkilökunnan kanssa hanketyöntekijän vieraillessa lissä 16.9.2019. Kirjaston henkilökunta kävi myös yhdessä läpi Resurssiviisas kirjasto 2030 -tiekartan tavoitteet osana 10.1.2020 pidetyn kehittämisiltapäivän

ohjelmaa ja määritteli niille vastuuhenkilöt ja aikataulut. Näin koko henkilökunta tuli tietoiseksi tiekartan tavoitteista samalla sitoutuen niihin.

Myös Kuusamon osalta henkilökunnan ympäristötietoisuuden edistäminen rakentui pääasiassa hankkeen järjestämien koulutusten ja sähköpostitiedotuksen varaan. Viestit kulkivat suoraan kirjaston yhteiselle postituslistalle, mutta niihin reagointi ja vastaaminen jäivät kuitenkin lähes pelkästään kirjaston johtajan varaan.

Sekä asiakkaiden että henkilökunnan tietoisuutta ekologisista toimintatavoista pyrittiin lisäämään Kestävä kirjasto -konseptin opasteiden avulla. Lajitteluopasteisiin sisällytettiin luettelot siitä, mitä mihinkin keräysastiaan saa laittaa. Opasteet laadittiin sekä suomeksi että englanniksi. Ns. hoksautustarroilla puolestaan kerrottiin tietoiskun omaisesti, millaisia vaikutuksia esim. valojen sammuttamisella tilasta poistuttaessa tai veden säästämisellä käsiä pestessä on.

Oulussa tärkeimpinä henkilökunnalle suunnatun viestinnän kanavina toimivat Akkuna-työtilan ilmoituspalsta sekä Teams-sovellus. Teamsin kanavista käytössä oli Kirjasto Kaikki -kanava, jonne tallennettiin ensisijaisesti oululaisten käyttöön tarkoitettua kestävän kehityksen asioita. Oulun kaupunginkirjaston ekotukihenkilöille perustettiin Teamsiin myös oma keskustelukanava, joka toimii alustana kirjaston yhteisten ekoasioiden ja -ongelmien käsittelylle myös jatkossa.

Yhteistyökirjastojen henkilökunnalle suunnatun viestinnän kanavana toimi ensisijaisesti sähköposti. Teamsin Kirjasto AKE Oulu -kanavalle oli kuitenkin mahdollista jakaa sekä yhteistyökirjastoja että muita AKE-alueen kirjastoja koskevaa tiedotusta, ja sitä käytettiin hankkeen aikana muutaman kerran. Hankkeen oma Teams-kanava tiedostoinen oli myös kaikille AKE-alueen kirjastotyöntekijöille avoin koko hankkeen ajan.

Hanketyöntekijä vieraili hankkeen alussa useissa Oulun pääkirjaston osasto- ja tiimipalavereissa esittelemässä hanketta kirjaston henkilökunnalle. Hanketyöntekijä osallistui säännöllisesti myös pääkirjaston lainaus- ja tietopalvelutiimin viikkopalavereihin, joissa hankkeen ajankohtaisia asioita oli luontevaa tuoda henkilökunnan tietoon. Hanketyöntekijä vieraili syksyn 2019 aikana lähes kaikissa Oulun kaupunginkirjaston lähikirjastoissa ja kertoi käyntinsä yhteydessä hankkeesta ja sen tavoitteista. Hanketta esiteltiin Oulun kaupunginkirjaston henkilökunnalle 24.9.2019 pidetyssä henkilöstöinfossa, ekotukihenkilökoulutuksessa 11.12.2019 sekä kirjaston johtoryhmän kokouksessa 1.4.2020.

Laajemmalle kirjastoalan yleisölle hanke näyttäytyi pariin otteeseen lyhyesti AKE-uutiskirjeessä hankkeen aikana (uutiskirjeet 7/2019, 6/2020 ja 9/2020). Muutamia hanketta koskevia tiedotteita julkaistiin myös valtakunnallisella Kirjastot.fi -sivustolla. Oulun kaupunginkirjaston ekotoimet huomioitiin Pyhäjoen kirjasto- ja kulttuurijohtaja Heikki Lahnaojan kirjoittamassa artikkelissa, joka

ilmestyi Kirjastolehden numerossa 2/2020. Hankkeen tavoitteita ja toimenpiteitä esiteltiin lisäksi etäluentona Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjastoalan opiskelijoille osana Ekologinen kirjasto -kurssia 4.11.2019.

Tilastoesimerkkejä ympäristötietoisuuden edistämistoimista on raportin liitteenä (liite 1).

4.1.3. Kestävä kirjasto -konsepti

Hankkeen tavoitteena oli suunnitella ympäristöviestinnän tueksi uusi vihreä visuaalinen viestintäilme, jota myös muut AKE-alueen kirjastot ja kunnalliset sivistys- ja kulttuuripalvelutoimijat voisivat hyödyntää. Suunnittelu aloitettiin järjestämällä hankkeessa mukana olevien kirjastojen henkilökunnalle Keksi slogan ekohankkeelle -kilpailu. Saatujen ehdotusten perusteella sloganiksi muotoutui ”Kestävä kirjasto”, joka todettiin ytimekkääksi ja kestäväksi iskulauseeksi kirjastojen ekotyötä varten. Se on myös varioitavissa eri SIKU-toimijoiden käyttöön korvaamalla sana ”kirjasto” toisen toimijan nimellä, esim. ”Kestävä kulttuuri”, ”Kestävä koulu”.

KESTÄVÄ **KIRJASTO**

SUSTAINABLE **LIBRARY**

Kuva 12. Kestävä kirjasto -logo suomeksi ja englanniksi.

Varsinaista visuaalista ilmettä päästiin suunnittelemaan vuoden vaihteen jälkeen. Apua suunnitteluun saatiin Monetra Oy:n graafiselta suunnittelijalta, joka vastasi kaikkien tarvittavien materiaalien suunnittelusta. Viestintäilmeeseen sisältyi Kestävä kirjasto -logon lisäksi julkaisupohjat, hankkeen tavoitteita ja toimenpiteitä kuvaava roll up -juliste, lajitteluopasteet kierrätyspisteille sekä hoksautustarrat vesihanojen, valokatkaisinten, tulostinten ja kopiointilaitteiden yhteyteen. Suunnittelijalta tilattiin lisäksi Vihreä lukutoukka -opasteita lin kirjaston ympäristökasvatushyllyn perustamista varten.

Kaikessa hankkeen viestinnässä keskityttiin materiaalien sähköiseen tuottamiseen ja jakamiseen. Turhaa painettavaa materiaalia, kuten kirjanmerkkejä, esitteitä ym. ei ympäristösyistä haluttu tuottaa. Hankkeessa laaditut tiekartat, loppuraportti ja etäohjeet taitettiin ainoastaan uuden viestintäilmeen mukaiseen sähköiseen muotoon.

Alun perin tarkoituksena oli, että vihreää viestintäilmettä olisi päästy käyttämään jo hankkeen aikana. Syksy 2019 kului Oulun kaupunginkirjaston osalta kuitenkin puntaroitaessa

valtakunnalliseen Ekokompassi-ympäristösertifikaattiin mukaan lähtemistä. Sertifikaatti olisi tuonut mukanaan valmiin logon ja viestintäkonseptin. Kun päätös oman kestävän kehityksen tiekartan laatimisesta tehtiin, päästiin aloittamaan viestintäilmeen suunnittelu. Kestävä kirjasto -logo saatiin käyttöön 24.3.2020. Muut materiaalit valmistuivat toukokuussa, jolloin ne myös jaettiin AKE-alueen kirjastoille ja muille SIKU-toimijoille.

Kooste Kestävä kirjasto -konseptin viestintämateriaaleista on raportin liitteenä (liite 2).

4.1.4. Iin kirjaston toimenpiteet asiakkaiden ympäristötietoisuuden edistämiseksi

Iin ja Kuivaniemen kirjastoissa järjestettiin asiakkaita varten kaksi Jätevuoren juurella -lajitteluilta yhteistyössä Kiertokaari Oy:n kanssa (lissä 6.2.2020 ja Kuivaniemellä 5.2.2020). Kiertokaaren asiantuntijan lisäksi mukana oli myös kunnan edustaja, joka kertoi älykkäistä jätteistä ja niiden käyttöönotosta Iin kunnan kiinteistöissä. Tilaisuuksiin osallistui yhteensä 18 kuulijaa ja erityisesti Kuivaniemellä aiheesta syntyi hyvää keskustelua osallistujien kesken.

Iin kirjasto oli mukana Suomen ensimmäisessä ilmastofestivaalissa, IlmastoAreenassa, 23.-24.8.2019. Tapahtuman aikana kirjastoauto Akselissa oli mahdollista käydä pelaamassa ilmastoaiheista Ympäristösoturit -pakohuonepeliä. Peliä kävi testaamassa 103 pelaajaa.

Hanketyöntekijä ja hankkeen projektipäällikkö osallistuivat myös itse IlmastoAreenaan. Tapahtuman aikana verkostoiduttiin mm. Oulun seudun ympäristötoimen kanssa ja saatiin ideoita alkamassa olleeseen hanketyöhön. Kirjastoautossa ja Iin kirjastossa oli tapahtuman ajan esillä myös hankkeen tavoitteita ja toimenpiteitä kuvaavia esitteitä.

Kuvat 12-13. Ympäristösoturit -pakohuonepeli kirjastoauto Akselissa IlmastoAreenassa 23.-24.8.2019.

Koska suurin osa hanketyöntekijän ajasta kului Oulun kaupunginkirjaston ympäristöasioiden edistämiseen, yhteistyökirjastoja kannustettiin tekemään myös itse sisältöä hankkeen aihepiiriin liittyen. Kuivaniemen kirjastossa koottiin asiakkaita varten kaksi ympäristöaiheista kirjanäyttelyä. Energiansäästöviikolla (vko 41) koottu kierrätysaiheinen kirjanäyttely oli esillä aikuisten osastolla 4.12. saakka ja lastenosastolle koottiin Ekotekojen Supersankari -näyttely 8.10.-30.11.2019 väliseksi ajaksi. Lissä laadittiin myös jonkin verran ympäristöaiheisia päivityksiä kirjaston sosiaalisen median kanaviin.

lin pääkirjaston lastenosastolle perustettiin kevään 2020 aikana ympäristökasvatushylly ”Vihreä lukutoukka” ja nuorten aikuisten (15+) osastolle ympäristögenre. Vihreä lukutoukka -kokoelmaan koottiin ympäristöaiheista lastenkirjallisuutta eri luokista samalla periaatteella kuin kirjastojen Selkis-kokoelmat kokoavat erityisryhmille suunnattua aineistoa yhteen hyllyyn. Näin aihepiiristä löytyy kirjoja helposti yhden luokun periaatteella.

Kuvat 14-15. Vihreä lukutoukka -ympäristökasvatushylly lin pääkirjastossa.

lin kirjasto osallistui hankkeen ympäristötietoisuutta lisääviin tempauksiin mm. mainostamalla asiakkailleen Sitran elämäntapatestiä Ilmastolakkopäivänä 27.9.2019 ja Mitä lainaisit kirjastosta? -esinelainakyselyä (12.-30.9.2019). Kirjasto osallistui myös esinelainakyselyn tuloksista tiedottamiseen Älä osta mitään -päivänä 29.11.2019.

lin kirjaston tavoitteet ja toimenpiteet ympäristötietoisuuden edistämiseksi kirjoitettiin kokonaisuudessaan Resurssiviisas kirjasto 2030 -tiekarttaan. Toimenpiteiksi kirjattiin aineiston

ajantasaisuuden ylläpitäminen, ympäristöaiheisen aineiston markkinointi, jakamistalouden edistäminen, ympäristöaiheisten tapahtumien ja koulutusten järjestäminen, ympäristöviestinnän edistäminen kirjaston tiloissa sekä kirjaston omasta vastuullisesta toiminnasta tiedottaminen.

4.1.5. Kuusamon kirjaston toimenpiteet asiakkaiden ympäristötietoisuuden edistämiseksi

Hanketyöntekijä vieraili Kuusamon kirjastossa 18.9.2019. Tapaamisen aikana käytiin läpi kirjaston ympäristöasioiden tilannetta ja keskusteltiin kirjaston tarpeista ja toiveista hankkeen suhteen. Kirjasto toivoi hankkeelta ensisijaisesti ideoita ympäristöaiheisten tapahtumien järjestämiseen. Myös ideoita kirjaston ympäristöasioiden edistämiseksi toivottiin sekä selvitystä siitä, mikä on biojätteen ja muovin keräyksen tilanne kaupungissa tällä hetkellä. Vierailun aikana keskusteltiin myös siitä, mitä kirjastossa tehdään jo nyt ympäristöasioiden hyväksi ja mitä vielä voitaisiin tehdä hankkeen aihepiiriin liittyen. Koska hanketyöntekijän työaika painottui Oulun kaupunginkirjaston ympäristöasioiden edistämiseen, kirjastoa kannustettiin tekemään myös itse aktiivisesti sisältöä hankkeeseen liittyen.

Kuusamossa ei ole kaupungin puolesta järjestettyä biojätteen keräysmahdollisuutta. Tämän vuoksi kirjastossa haluttiin edistää tietoisuutta kompostoinnista 8.1.2020 järjestetyn Lajittele, kierrätä ja kompostoi -illan avulla. Tilaisuudessa kompostoinnin periaatteista kertoi puutarhuri Terttu Tuovila Puutteenkylän puutarhalla ja jätteiden lajittelusta sekä Kuusamon Jäteaseman palveluista yhdyskuntatekniikan insinööri Teemu Juntila Kuusamon kaupungilta. Kirjastoon saatiin lisäksi esille kaksi paikallisen rautakaupan sponsoroimaa bokashi-kompostorimallia, joihin asiakkaat saattoivat tutustua illan aikana. Tilaisuus herätti mukavasti kiinnostusta ja keskustelua. Osallistujia oli kaikkiaan 38.

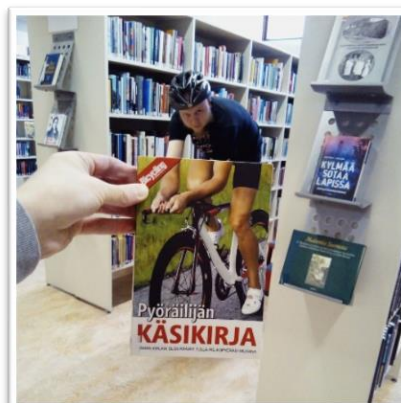
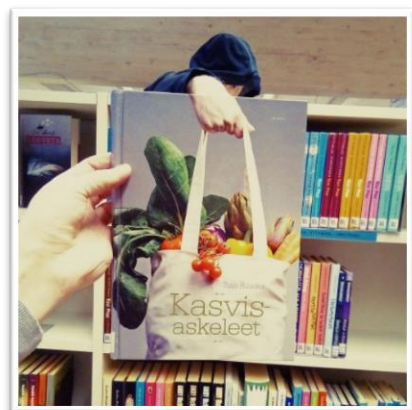
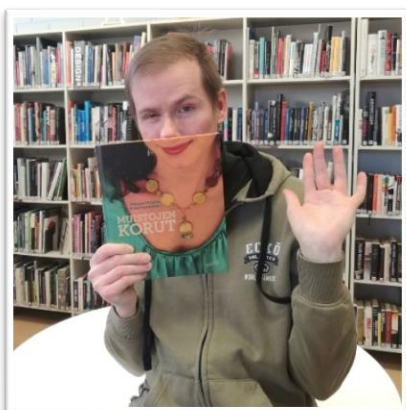

Kuvat 16-17. Lajittele, kierrätä ja kompostoi -ilta 8.1.2020. Esillä bokashi-kompostoreita.

Kuusamon kirjastossa edistettiin asiakkaiden ympäristötietoisuutta myös muutaman kirjanäyttelyn avulla. Älä osta mitään -päivänä 29.11.2019 esillä oli kirjoja vastuullisesta kuluttamisesta. Vesi, tärkeä luonnonvaramme -näyttely puolestaan oli esillä 17.-29.2.2020 ja Kasvisruokaa -näyttely 1.-29.2.2020. Kirjasto osallistui aktiivisesti myös hankkeen kyselyiden jakamiseen sosiaalisen median kanavissaan.

Yhteistyökirjastoille ja Oulun lähikirjastoille heitetty Kuukauden ekohaaste tavoitti Kuusamon maaliskuussa. Kirjasto osallistui haasteeseen laatimalla sosiaalisen median kanaviinsa viisi Kirjanaaman ekovinkkiä. Aiheina olivat ”Näe roska uusin silmin!”, ”Harkitse ennen kuin ostat!”, ”Etsi ja löydä elämyksiä läheltä!”, ”Kokkaa kasviksista!” ja ”Liiku lihasvoimalla aina kun voit!”. Vinkit saivat paljon tykkäyksiä Instagramissa ja Facebookissa.

Kuvat 18-22. Kirjanaaman ekovinkit.

Kuusamon kirjastossa oltiin innostuneita pienviljelytoiminnan kokeilemisesta osana kirjaston toimintaa. Niinpä hankkeen aikana selviteltiin mahdollisia yhteistyökumppaneita toiminnan järjestämiseksi. Tavoitteena oli perustaa kolme viljelylaatikkoa kirjaston seinustalle kevyen

liikenteen väylän varteen. Lupa laatikoiden perustamiseen saatiin kaupungilta huhtikuun alussa 2020. Yhteistyökumppaniksi toimintaa käynnistämään lähti mukaan Ksakki ry:n hanke LUONNOLLISESTI -valmennusmalli tuo Green Care -menetelmät osaksi sosiaalista kuntoutusta. Hanke mm. kilpailutti puutarhurin, jonka kanssa laatikot perustettiin infotilaisuus-tyylisenä tapahtumana kesäkuussa 2020. Samalla kirjastolla oli mahdollisuus tarjota ja vinkata tietokirjallisuutta mm. kasvien valinnasta ja hoidosta. LUONNOLLISESTI -hanke otti hoitaakseen myös yhteisylläpidon koordinoinnin läheisten päiväkotien ja ikäihmisten palvelutalon kanssa. Yhteistyökumppaniksi lupautui lisäksi Kuusamon 4H -yhdistys, jonka kanssa kirjasto voi jatkossa suunnitella esimerkiksi lapsille ja nuorille suunnattua ohjelmaa. Toiminta saatiin koronaepidemiasta huolimatta aloitettua jo kesällä 2020 ja sitä jatketaan eteenpäin keväällä 2021.

4.2. Kirjaston toiminnasta aiheutuvan ympäristökuormituksen vähentäminen

Ympäristötietoisuuden edistämisen lisäksi tavoitteena oli tarkastella hankkeessa mukana olevien kirjastojen energiankäyttöön, logistiikkaan, kierrätykseen ja kokoelmiin liittyviä toimintatapoja ja pyrkiä vähentämään niistä aiheutuvia ympäristövaikutuksia. Ympäristökuormitusta pyrittiin pienentämään myös etsimällä keinoja tarpeettoman muovin käytön vähentämiseksi kirjaston toiminnassa. Toimenpiteillä tähdättiin kirjastojen omasta toiminnasta syntyvän hiilijalanjäljen pienentämiseen.

Tavoitetta lähestyttiin kartoittamalla ensin hankkeessa mukana olevien kirjastojen tämänhetkiset toimintatavat. Hanketyöntekijä vieraili syys–talven 2019-2020 aikana 22 Oulun kaupunginkirjaston toimipisteessä, kahdessa kirjastoautossa sekä molemmissa yhteistyökirjastoissa. Vierailujen aikana käytiin yksityiskohtaisesti läpi kirjastojen ekologisia toimintatapoja ja pohdittiin, minkälaisia kehittämiskohteita nousisi vielä esiin. Tarkastelun kohteiksi valikoituivat kirjastokiinteistöt ja niiden energiankäyttö, kierrätyskäytännöt sekä kokoelmiin liittyvät toimintatavat. Lähikirjastojen ja kirjastoautojen osalta kartoituksesta tehtiin yhteenveto, jota voidaan käyttää ympäristöasioiden edistämässä myös hankkeen jälkeen. Myös yhteistyökirjastojen käytännöt kirjattiin ylös mahdollista myöhempää tarvetta varten.

4.2.1. Oulun kaupunginkirjaston kehittämistoimet

Oulun kaupunginkirjaston ympäristötyöllä on pitkät perinteet: vuosien varrella kirjastossa on tehty monenlaisia toimenpiteitä ympäristön hyväksi. Koneita ja laitteita säädetään virransäästöautomaatiikan avulla, ja työkäyttöön hankitut matkapuhelimet ja muut laitteet käytetään niiden elinkaaren loppuun saakka. Asiakkaat voivat itse valita, tulostavatko kuitin automaattilla lainatessaan vai tilaavatko sen sähköpostiin. Kirjasto huolehtii myös poistoaineiston kierrättämisestä loppuun asti parhaalla mahdollisella tavalla ja tarjoaa myös asiakkaiden omille

kirjoille, lehdille ja cd-levyille kierrätyskärryjä. Oulun kaupunginkirjaston kokoelmissa lisäksi useita erilaisia osallisuutta ja kiertotaloutta tukevia lainattavia esineitä.

Esimerkkien lista jo tehdyistä ekoteoista voisi jatkua loputtomiin. Hankkeen aikana löydettiin kuitenkin myös useita uusia kehittämiskohteita jatkuvan parantamisen periaatteella. Uudet tavoitteet kirjattiin ylös Kestävä kirjasto 2030 -tiekarttaan. Työ kestävän kehityksen hyväksi jatkuu hankkeen jälkeen tiekartan tavoitteiden mukaisesti.

Kuva 23. Vanhoja laitteita käytetään niiden elinkaaren loppuun saakka. Kuvassa hanketyöntekijän puhelin.

Energiankäyttöön liittyvät asiat ovat Oulun kaupunginkirjastossa hyvällä mallilla eikä niiden edistämiseksi ollut hankkeen aikana paljonkaan tehtävissä. Pääkirjaston katolla on jo 500 aurinkopaneelia, jotka tuottavat n. 15 % rakennuksen käyttämästä sähköstä. Useissa kirjaston toimipisteissä vanhoja loisteputkivalaisimia on myös korvattu led-valaisimilla ja liiketunnistimilla toimivilla valaisimilla. Joulukuussa 2019 pääkirjaston wc-tiloihin asennettiin kuitenkin 46 vesihanojen säästösuutinta. Niiden avulla kirjastorakennuksen vedenkulutuksen voidaan odottaa pienentyvän jopa 50 % vuodessa. Tavoitteena on säästösuutinten asentaminen myös kaikkien lähikirjastojen wc-tiloihin. Kiinteistöjen peruskorjausten yhteydessä toteutettavat ympäristöystävälliset energiaratkaisut kirjoitettiin tavoitteeksi Kestävä kirjasto 2030 -tiekarttaan.

Kirjastojen kierrätyskäytännöissä ja -mahdollisuuksissa oli jonkin verran vaihtelua eri toimipisteiden välillä. Pääkirjastolla eri jätelajien kerääminen oli jo entuudestaan melko hyvin järjestetty, mutta kierrätyksen tehostamista kaivattiin. Myös suurimmassa osassa lähikirjastoja kierrätysasiat olivat jo ennestään hyvällä mallilla. Muutamissa toimipisteissä kierrätysinnostusta kuitenkin hillitsi se, ettei kaikkien jätelajien kerääminen sisältynyt voimassa oleviin siivoussopimuksiin. Tämän vuoksi esimerkiksi biojätettä ei kaikissa lähikirjastoissa pystytty keräämään.

Pääkirjaston lajittelupisteiden päivitys aloitettiin kartoittamalla kaikki kirjaston lajittelupisteet ja -tarpeet. Kartoituksen pohjalta laadittiin ehdotus uusien lajitteluastioiden hankkimiseksi ja keräyspisteiden uudelleen organisoimiseksi. Pääkirjaston jätehuoneeseen hankittiin joulukuussa 2019 muovinkeräysastia, jonka myötä muovin kerääminen saatiin aloitettua kaikissa pääkirjaston henkilökunnan lajittelupisteissä. Henkilökunnan taukotilaan järjestettiin myös vuoden 2020 ekolupauksen mukaisesti kaikkien jätteiden kierrätyspisteet.

Kuvat 24-25. Pääkirjastolle hankittiin muovinkeräysastia ja uusia lajitteluastioita opasteineen.

Myös pääkirjaston asiakastilojen kierrätyspisteitä uudistettiin. Kahvioon hankittiin polttokelpoisen jätteen keräysastian lisäksi myös astia biojätteelle. Aulatilojen kierrätyspisteille puolestaan järjestettiin neljä keräysastia aiempien kolmen sijaan: astiat polttokelpoiselle jätteelle, biojätteelle, muoville sekä pulloille ja tölkeille. Kaikki keräysastiat varustettiin uusin lajitteluopastein.

Kierrätystä tehostettiin pääkirjastolla myös henkilökunnan työtiloissa. Mm. pahvipakkausten keräämistä varten hankittiin uudet kierrätystä helpottavat rullakot ja paperisilppua ja muovijätettä varten kannelliset jäteastiat. Kirjastoautoihin tullaan myös hankkimaan biohajoavia kertakäyttöastioita.

Lähikirjastojen kierrätysasioista keskusteltiin kaupungin kiinteistömanagerien kanssa. Lajitteluasioiden todettiin ylipäättään olevan kaupunginkirjastossa hyvällä tolalla ja henkilökunnan olevan sitoutunut kierrättämiseen. Joihinkin lähikirjastoihin (Haukipudas, Myllyoja, Puolivälinkangas, Rajakylä, Ylikiiiminki) kaivattiin kuitenkin erityisesti biojätteen ja muovin keräysmahdollisuutta. Kiinteistömanagerien tehtäväksi jäi selvittää niiden järjestämistä toimipisteisiin.

Kirjaston toiminnasta aiheutuva ympäristökuormitusta pyrittiin pienentämään myös kehittämällä kokoelmiin liittyviä toimintatapoja entistä ekologisemmiksi. Kestävä kirjasto 2030 -tiekarttaan kirjaton tavoitteen mukaisesti mm. kaikissa hankinnoissa kiinnitetään huomiota kestävyteen ja ekologisuuteen. Myös jakamistaloutta edistetään hankkimalla harkinnan mukaan uusia, kestävä elämäntapaa ja kiertotaloutta tukevia lainattavia esineitä.

Muovin käytön vähentämistä kirjaston toiminnassa pohdittiin hankkeen aikana perusteellisesti, ja sitä pohjustettiin tutustumalla tarkemmin Kuopion kaupunginkirjaston toukokuussa 2019 aloittamaan muovittamattomuuskokeiluun. Opintomatalle Kuopioon 26.-27.11.2019 osallistui viisi ohjausryhmän jäsentä. Matkan aikana kuultiin kokemuksia puolisen vuotta kestäneestä pilotista, jonka aikana uusia kirjoja ei ollut lainkaan muovitettu. Kokemukset olivat pääasiassa positiivisia ja innostivat ohjausryhmän jäseniä miettimään mahdollisia pilotointikohteita. Hankkeen aikana minkään kokoelman osan muovittamatta jättämistä ei kuitenkaan systemaattisesti kokeiltu. Ongelmallisena koettiin muovittamattomien kirjojen tilaaminen hankintaportaalin kautta. Tilaamista päätettiin tutkia tarkemmin syksyn 2020 ennakkotilausten yhteydessä.

Oulun pääkirjastossa muovin käyttöä vähennettiin kuitenkin hankkeen aikana tuntuvasti mm. aikakauslehtien osalta. Aiempien noin sadan nimekkeen sijasta nyt muovitetaan enää kymmenkunta lehteä. Lähikirjastoissa aikakauslehdet on jätetty muovittamatta jo vuoden 2019 alusta lähtien. Pääkirjastossa kokeiltiin joulun 2019 aikaan myös lisätilauksena hankitun kirjaerän sekä mm. paksulehtisten lastenkirjojen muovittamatta jättämistä. Koska aikaa kokeilusta on kulunut vasta vähän, kokemuksia kirjojen kestämisestä ei vielä ole.

Hankeessa etsittiin vaihtoehtoja myös perinteisen polypropeenikirjamuovin korvaamiseksi biohajoavalla muovilla. Biohajoavaa muovia tilattiin testierä, mutta se ei ollut ominaisuuksiltaan mieleinen. Ekologisempaa kirjamuovia voidaan jatkossa tiedustella myös kirjojen sopimustoimittajilta, joilta kirjat tilataan valmiiksi muovitettuina.

Ideoita muovin käytön vähentämiseksi kysyttiin myös kirjaston henkilökunnalta 16.-31.3.2020 järjestetyn kyselyn avulla. Kyselyyn saatiin yhdeksän vastausta. Osa vastauksista puolsi koko aineiston muovittamatta jättämistä, kun taas osa oli jyrkästi sitä vastaan. Ehdotuksia saatiin myös siihen, mitä kokoelman osia voisi olla perusteltua jättää muovittamatta ja kuinka se voitaisiin käytännössä toteuttaa.

Edellä mainittujen toimenpiteiden lisäksi hankkeen aikana toteutettiin myös lukuisia pienempiä ympäristökuormitusta keventäviä toimenpiteitä. Kaikki ohjausryhmän kokoukset yhtä lukuun ottamatta järjestettiin etäyhteydellä, jolloin matkustamisesta ei aiheutunut lainkaan kuormitusta. Hanketyöntekijä sai myös tehdä etätyöpäiviä säännöllisesti noin kaksi kertaa kuukaudessa.

Koronaepidemian alettua työmatkaliikkumisesta aiheutuva kuormitus laski huomasti koko kirjaston osalta, kun epidemia pakotti henkilökunnan digiloikkaan.

Matkustamisesta aiheutuvan kuormituksen vähentämiseksi hankkeessa laadittiin lisäksi ohjeet etäkokousten ja -koulutusten järjestämisestä ja niihin osallistumista varten Teams-, Adobe Connect ja YouTube -sovelluksia varten. Ohjeet jaettiin kaikille AKE-alueen kirjastoille hankkeen lopulla.

4.2.2. Yhteistyökirjastojen kehittämistoimet ympäristökuormituksen vähentämiseksi

lin pääkirjasto on vanha ja peruskorjauksen tarpeessa. Tämän vuoksi tiloja ja energiankäyttöä koskeviin toimenpiteisiin ei hankkeen aikana ollut perusteltua ryhtyä. Pääkirjaston katolle on vuonna 2018 asennettu 40 aurinkopaneelia, joiden tuottama sähkö käytetään koko Nätteporin (kirjasto ja kansalaisopisto) sähkökulutukseen. Kirjastokiinteistö on myös mukana kunnan reaaliaikaisessa automaattisessa seurannassa, mikä edesauttaa kiinteistön pitämistä energiatehokkaana. Kuivaniemen kirjasto puolestaan on remontoitu vuonna 2017 omatoimikirjaston perustamisen yhteydessä, jolloin kiinnitettiin huomiota mm. energiatehokkaisiin valaistusratkaisuihin.

Kokoelmista aiheutuvan ympäristökuormituksen pienentämiseksi Kuivaniemen kirjastossa vähennettiin aikakauslehtien muovittamista: aiempien viiden nimekkeen sijasta nyt muovitetaan enää kaksi. lin kirjasto jättää muovittamatta myös kaikki ostotukikirjat. Muovittamattomuutta haluttaisiin kokeilla myös jonkin tietyn kokoelman osan, kuten runokirjojen, osalta. Kokeiluun palataan syksyllä 2020 tehtävien ennakkotilausten yhteydessä.

Ympäristökuormituksen vähentäminen kirjattiin kokonaisuudessaan Resurssiviisas kirjasto 2030 -tiekarttaan. Sen mukaisesti jatkossa huomiota kiinnitetään muovituksen vähentämisen lisäksi myös kierrätyksen tehostamiseen, ekologisiin ja kestäviin hankintoihin sekä tulostamisen vähentämiseen ja sähköisen arkistoinnin kehittämiseen.

Kuusamon kaupunginkirjaston toimet ympäristökuormituksen vähentämiseksi painottuivat ensisijaisesti muovittamisen vähentämiseen. Kirjasto muovittaa kaikki kirjansa itse, joten muovittamisen määrään voidaan itse helposti vaikuttaa. Hankkeen aikana muovitusta vähennettiin reilusti aikakauslehtien osalta. Myös uudet runoteokset ja jotkut tietokirjaluokat jätettiin kokonaan muovittamatta.

Kuusamon kirjastosta osallistutaan paljon etäpalavereihin ja -koulutuksiin, koska matka on pitkä paikan päälle Ouluun. Etäosallistumisella voidaan helposti vaikuttaa matkustamisesta aiheutuvan ekologisen kuormituksen määrään.

Kirjaston henkilökunnan tiloissa kerätään polttokelpoisen jätteen lisäksi pahvit, paperit ja paristot, jotka ovat kaupungin keräämiä jätelajeja. Biojätteen keräystä kaupunki ei järjestä, minkä vuoksi kirjastossa on huumorimielessä pohdittu oman kompostorin perustamista. Kompostorin hoitaminen on kuitenkin hankala järjestää, joten biojätteen keräämisajatuksista on toistaiseksi luovuttu. Muoveja Kuusamossa ei myöskään kaupungin toimesta vielä kerätä, joten ne lajitellaan kirjastossa polttokelpoiseen jätteeseen.

Vuonna 2021 Kuusamon kirjastolla on toiveissa uuden kirjastoauton hankinta. Mikäli uusi auto saadaan, suunnitelmana on selvittää, voisiko se toimia biokaasulla tai olla hybridiauto.

4.3. Kestävän kehityksen toimintasuunnitelmien laatiminen

Yhtenä hanketyöntekijän tärkeimpänä tehtävänä oli laatia hankkeessa mukana oleville kirjastoille kestävän kehityksen toimintasuunnitelmat vuoteen 2030 saakka. Koska Kuusamon kaupunginkirjaston odotukset kohdistuivat pääasiassa tapahtumatuotannon ideointiin, suunnitelmat laadittiin vain Oulun kaupunginkirjastolle ja Iin kirjastolle.

Ympäristöasiat ja kirjastojen tilanteet muuttuvat jatkuvasti ja niitä on vaikea ennustaa vuosiksi eteenpäin. Tämän vuoksi tiekarttojen tavoitteet nähtiin järkeväksi asettaa vain kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Ensimmäinen kolmivuotiskausi kattaa näin ollen vuodet 2020-2022, minkä jälkeen tavoitteet asetetaan uudelleen seuraavalle kolmivuotiskaudelle aina vuoteen 2030 saakka.

4.3.1. Oulun kaupunginkirjaston Kestävä kirjasto 2030 -tiekartta

Oulun kaupunginkirjaston kestävän kehityksen toimintasuunnitelma tuli laatia siten, että se pohjautuu YK:n Agenda 2030 -toimintaohjelman tavoitteisiin sekä kaupunginkirjaston vuonna 2015 laatimiin ekolupauksiin (liitteet 3 ja 4). Suunnitelmaa laadittaessa tuli myös huolehtia siitä, että se on linjassa Oulun kaupungin syksyllä 2019 voimaan tulleen ympäristöohjelman, Kohti hiilineutraalia Oulua 2026, tavoitteiden kanssa.

Ennen suunnitelman laatimista syksyllä 2019 hankkeessa selvitettiin, millaisia valmiita ympäristösertifikaatteja on jo olemassa ja voisiko jokin niistä palvella sellaisenaan kaupunginkirjaston tarpeita. Yhtenä mahdollisuutena pohdittiin Ekokompassi -sertifikaattiin mukaan lähtemistä. Koska Ekokompassiin mukaan lähteminen osoittautui kuitenkin verraten kalliiksi ja sitä varten olisi pitänyt hakea muutosta alkuperäiseen hankehakemukseen, päädyttiin lopulta tekemään oma suunnitelma. Oman suunnitelman laatiminen aloitettiin tammikuussa 2020.

Kestävä kirjasto 2030 -tiekartaksi nimettyyn toimintasuunnitelmaan kirjattiin ylös lähiajan (vuosien 2020-22) tärkeimmät konkreettiset kehittämisen kohteet ja laadittiin niille yksityiskohtainen

toteuttamissuunnitelma. Keskeistä tiekartan laatimisessa oli asetettujen tavoitteiden peilaaminen kirjaston toiminnan kannalta olennaisiin Agenda 2030:n tavoitteisiin. Asetettuja tavoitteita tarkasteltiin myös suhteessa siihen, kuinka ne ilmentävät kirjaston omia ekolupauksia.

Tiekarttaan sisällytettiin neljä päätavoitetta: ympäristötietoisuuden edistäminen, ympäristökuormituksen vähentäminen, vastuullinen rakentaminen ja tulevaisuuden kestävä kirjasto. Niiden lisäksi määriteltiin kaksi pienempää erityistä kehittämiskohdetta: resurssiviisas alueellinen kehittämistyö sekä etäkäytäntöjen edistäminen. Kullekin tavoitteelle kirjattiin useita toimenpiteitä, joiden avulla tavoitteet pyritään toteuttamaan. Tavoitteet ja toimenpiteet koottiin taulukoihin, joihin merkittiin myös kunkin toimenpiteen tavoiteaikataulu, vastuutiimi, seurantatapa ja indikaattorit. Tiekartan sisällysluettelo on raportin liitteenä (liite 5).

Tiekartan tavoitteiden peilaaminen Agenda 2030:n tavoitteisiin on juuri sitä, mitä julkisilta organisaatioilta kansainvälisesti tällä hetkellä odotetaan. Oulun kaupunginkirjasto näyttäytyykin Suomen mittakaavassa nyt edelläkävijänä, koska mikään muu kirjasto Suomessa ei ole vielä peilannut toimintaansa julkisesti Agendaan eikä laatinut kestävä kehityksen toimintasuunnitelmaa siihen perustuen. Kirjasto voi ja sen myös tulisi olla aktiivinen toimija Agendan tavoitteiden jalkauttamisessa ja esille tuomisessa, sillä kaikki 17 Agendan tavoitetta heijastuvat jollakin tasolla kirjaston toimintaan, vähintään aineiston tarjoamisen muodossa (Gaspar & Ochôa 2018, 47). Kirjastoille ei kuitenkaan ole vielä olemassa yhteisiä ohjeistuksia siitä, miten Agendan tavoitteita tulisi toteuttaa. Kirjastoja koskevat linjaukset ja indikaattorit, *The EBLIDA Matrix*, ovat EU-tasolla vasta työn alla.

Kestävä kirjasto -tiekartan laatimiseen osallistuivat Oulun kaupunginkirjaston kirjastopalvelujohtaja Jouni Pääkkölä, alueellinen kirjastopalvelupäällikkö Minna Männikkö sekä hanketyöntekijä Salla Kananen. Kirjaston AKE-tiimi osallistui toimintaansa koskevan tavoitteen sisällön määrittämiseen ja koko kirjaston henkilökunnan näkemyksiä kartoitettiin muovittamisen vähentämiseen tähtäävän toimenpiteen määrittelyn yhteydessä. Asiakkailta puolestaan pyydettiin Kestävä kirjasto -kyselyn avulla ehdotuksia siitä, kuinka tiekartan tavoitteita voitaisiin kirjastossa jatkossa toteuttaa. Asiantuntija-apuna tiekartan laatimisessa toimi Oulun seudun ympäristötoimen ilmastoasiantuntija Maarit Talvitie ja kommentaattoreina hankkeen ohjausryhmän Oulun kaupunginkirjaston jäsenet.

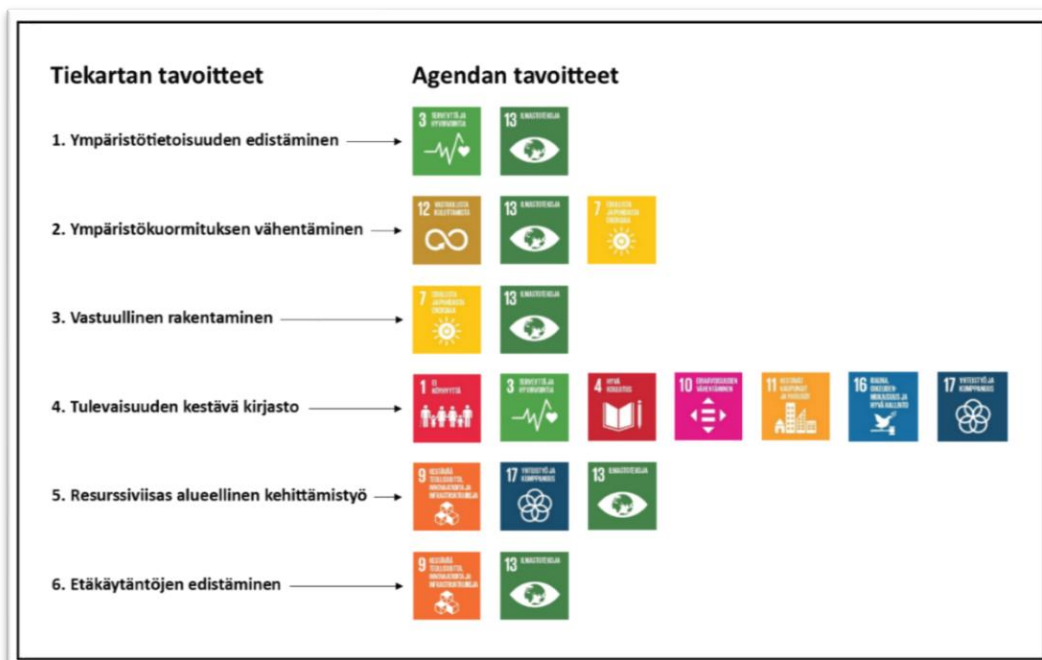
Tiekartta valmistui toukokuussa 2020 ja se on voimassa vuoden 2022 loppuun asti. Suunnitelmaa päivitetään tarpeen mukaan vuosittain. Uudet tavoitteet määritellään seuraavan kerran viimeistään vuonna 2023.

Kestävä kirjasto 2030 -tiekarttaa toteutettiin osittain jo hankkeen aikana. Hankkeen jälkeen kestävä kehityksen asioista vastaava kirjastopalvelupäällikkö huolehtii henkilökunnan sitouttamisesta tiekarttaan. Jalkauttamisen tukena toimivat kirjaston ekotukihenkilöt omissa toimipisteissään.

Tavoitteiden toteutumista seurataan kullekin tavoitteelle ja sen toimenpiteille erikseen valituilla indikaattoreilla. Kullekin toimenpiteelle on myös nimetty vastuutiimi, joka vastaa toimenpiteeseen liittyvien indikaattoreiden keräämisestä ja tilastoinnista. Tavoitteiden toteutumista seurataan vuosittain myös kehityskeskustelujen yhteydessä ja seurantatuloksia käydään säännöllisesti läpi koko kirjaston yhteisissä henkilöstöpalavereissa. Tarvittaessa voidaan suunnitella korjaavia toimenpiteitä.

Myös viestintä on olennainen osa tiekartan toteutumista. Koska koronaepidemia varjosti kevättä 2020, päätettiin valmis tiekartta julkistaa virallisesti vasta syksyllä, jotta se saisi osakseen enemmän huomiota. Tiekartan julkistamisen yhteydessä siitä viestitään kirjaston henkilökunnalle, asiakkaille ja sidosryhmille ”Näihin tavoitteisiin me sitoudumme” -viestintäkampanjan avulla. Kampanjaa, ja myös myöhempää viestintää varten, jokaisesta Agendan 17 tavoitteesta tehtiin Oulun kaupunginkirjaston sitomossa pienikokoinen taulu. Taulujen avulla voidaan mm. kertoa, millaisia keinoja kirjastolla on kunkin Agendan tavoitteen toteuttamiseksi. Jatkossa tiekartan on tarkoitus toimia kirjastossa tehtävän ympäristötyön tukena ja tehdä siitä aiempaa johdonmukaisempaa ja suunnitelmallisempaa.

Kuva 26. Yhteenveto tiekartan tavoitteiden heijastumisesta Agenda 2030:n tavoitteisiin.

4.3.2. Iin kirjaston Resurssiviisas kirjasto 2030 -tiekartta

Iin kirjaston Resurssiviisas kirjasto 2030 -tiekartan laatiminen aloitettiin marraskuussa 2019. Tiekartan rakentamisessa lähdettiin liikkeelle kirjaston ympäristöasioiden nykytilan arvioinnista. Kartoituksessa käytettiin apuna Oulun kaupungin ympäristötoimen ekotukitoiminnan kartoituslomaketta. Suunnitelmaa laadittaessa otettiin huomioon myös Iin kunnan ympäristöohjelma (Resurssiviisas li -tiekartta) sekä energiatehokkuussopimukset (HINKU, FISU, Circwaste) ja varmistettiin, että sen sisältö on kunnan linjausten mukainen. Konsultointiapua saatiin Iin Micropolis Oy:n energia-asiantuntija Kari Manniselta sekä Iin ateria- ja tilapalveluliikelaitoksen johtaja Anne Hautamäeltä.

Tiekarttaan kirjattiin ylös hankkeen tavoitteiden mukaisesti lähiajan (vuosien 2020-22) tärkeimmät konkreettiset kehittämisen kohteet ja laadittiin niille toteuttamissuunnitelma. Kun kunnan esimiestason jäsenistä koostuva Resurssiviisas li -toimintaryhmä aloittaa toimintansa, tiekartta viedään ryhmään hyväksyttäväksi.

Tiekarttaan kirjattiin kolme päätavoitetta: asiakkaiden ja henkilökunnan ympäristötietoisuuden edistäminen, kirjaston toiminnasta aiheutuvan ympäristökuormituksen vähentäminen sekä kestävä kehitys toimintasuunnitelman laatiminen. Näiden lisäksi määriteltiin kaksi pienempää kehittämiskohdetta: liikkuminen sekä tulevaisuuden kirjasto. Kullekin tavoitteelle määriteltiin lisäksi useita toimenpiteitä, joiden avulla tavoite pyritään toteuttamaan. Tämän jälkeen toimenpiteet koottiin taulukoihin, joihin merkittiin myös kunkin toimenpiteen tavoiteaikataulu, vastuhenkilö, seurantatapa ja indikaattorit.

Tiekartan toteuttamista seuraa kirjastonjohtaja. Indikaattoritiedot kerätään kirjaston vuositilastoihin ja tavoitteiden toteutumista seurataan myös vuosittaisten kehityskeskustelujen yhteydessä. Seurantatulokset käydään läpi henkilökunnan yhteisessä palaverissa vuosittain.

Resurssiviisas kirjasto 2030 -tiekartta valmistui tammikuussa 2020 ja se on voimassa vuoden 2022 loppuun asti. Suunnitelmaa päivitetään tarpeen mukaan vuosittain ja uudet tavoitteet kolmivuotiskaudelle 2023-2025 määritellään seuraavan kerran viimeistään vuonna 2023. Valmiista tiekartasta tiedotetaan asiakkaille ja sidosryhmille, kun se on hyväksytty Resurssiviisas li -toimintaryhmässä.

5. Hankkeen tulokset ja vaikutukset

Hankkeen tavoitteet toteutuivat pääosin hankesuunnitelman mukaisesti. Koronaepidemia sekoitti suunnitelmia kuitenkin sen verran, että muutamia kevääksi suunniteltuja toimia päätettiin siirtää syksyyn ja joitakin peruttiin kokonaan.

Ympäristötietoisuuden edistämiseksi tehdyt toimenpiteet onnistuivat hankkeen lyhyen keston nähden hyvin varsinkin Oulun kaupunginkirjaston osalta. Sekä asiakkaille että henkilökunnalle suunnattua ympäristöviestintää lisättiin runsaasti, ja myös kirjaston näkyvyys ekologisena toimijana sai lisää huomiota. Varsinaisena tuotoksena syntyi Kestävä kirjasto -konsepti, jota voi käyttää kirjastojen ympäristöviestinnän tukena myös hankkeen jälkeen. Konseptiin kuuluvat viestintämateriaalit jaettiin koko AKE-alueen kirjastojen ja kuntien sivistys- ja kulttuuritoimijoiden käyttöön.

Iin ja Kuusamon kirjastojen osalta näkyvyyden lisääminen olisi kaivannut enemmän kirjastojen omaa panostusta. Ympäristötietoisuuden edistäminen kirjoitettiin kuitenkin tavoitteeksi Iin Resurssiviisas kirjasto 2030 -tiekarttaan, jonka avulla siihen tullaan pyrkimään tehokkaammin lähivuosina. Kuusamon kirjastossa ympäristötietoisuutta puolestaan edistettiin erityisesti kompostoinnin osalta. Molemmissa kirjastoissa järjestettiin myös muutamia ympäristöaiheisia kirjanäyttelyitä ja laadittiin päivityksiä sosiaalisen median kanaviin.

Toimia kirjastojen ympäristökuormituksen vähentämiseksi saatiin myös toteutettua jonkin verran etenkin kierrätyksen ja kiinteistöjen osalta. Oulussa pääkirjaston henkilökunnan ja asiakastilojen kierrätyspisteitä organisoitiin uudelleen vastaamaan paremmin tämänhetkisiä tarpeita. Lajittelupisteet varustettiin ympäristötietoisuutta lisäävillä uusilla lajitteluopasteilla. Myös muovinkeräys saatiin aloitettua pääkirjastolla hankkeen aikana.

Lähikirjastojen kierrätystä edistettiin hankkeen aikana yhdessä kiinteistömanagerien kanssa. Suurimmaksi osaksi kierrätys on lähikirjastoissa jo ennestään hyvin järjestetty, mutta joitakin parannuksia erityisesti biojätteen ja muovin keräämiseksi ehdotettiin vielä tehtäväksi. Joihinkin lähikirjastoihin (Kaijonharju, Koskela) saatiin jo hankkeen aikana hankittua muovinkeräysastiat.

Kiinteistöjen energiankulutuksen osalta asiat ovat Oulun kaupunginkirjastossa jo nykyisellään suhteellisen hyvällä mallilla. Pääkirjastoon on tulossa mittava peruskorjaus lähivuosina ja sen yhteydessä kiinnitetään erityistä huomiota mm. ympäristöystävällisiin energiaratkaisuihin. Useat lähikirjastot ovat myös käyneet läpi remontteja viime vuosina ja niiden myötä kiinteistöihin liittyviä ekologisia epäkohtia on jo ratkaistu. Pääkirjaston wc-tiloihin asennettiin kuitenkin hankkeen aikana 46 vesihanojen säästösuutinta, joiden myötä vedenkulutuksen voidaan odottaa puolittuvan vuoden aikana. Myös lähikirjastojen vesihanoihin ehdotettiin asennettavaksi säästösuuttimet.

Kokoelmista aiheutuvan ympäristökuormituksen pienentämiseksi sekä Oulun, Iin että Kuusamon kirjastoissa kokeiltiin hankkeen aikana muovin käytön vähentämistä kirjaston toiminnassa. Osa kokeiluista jää pysyviksi käytännöiksi, kuten aikakauslehtien muovittamisen vähentäminen. Kaikki

kirjastot suunnittelevat myös kokeilevansa jonkin tietyn kokoelman osan muovittamatta jättämistä syksyn 2020 ennakkotilausten yhteydessä.

Edellä mainittujen esimerkkien lisäksi hankkeen varsinaisena ympäristötekona voidaan pitää kestävän kehityksen toimintasuunnitelmien laatimista Oulun kaupunginkirjastolle ja Iin kirjastolle. Tiekartat toimivat jatkossa tehtävän ympäristötyön apuvälineinä ja ohjaavat sitä aiempaa järjestelmällisempään suuntaan. Tiekarttojen avulla ympäristötyön toteutumista on myös entistä helpompi seurata ja suunnitella toimenpiteitä tulevaisuutta varten.

Päätavoitteiden toteutumisen lisäksi hankkeessa laadittiin myös paljon muuta sisältöä ympäristöteemaan liittyen. Kainuun ja Pohjois-Pohjanmaan AKE-alueen kirjastoja varten laadittiin kattavat ohjeet etäkokousten ja -koulutusten järjestämistä ja niihin osallistumista varten. Oulussa kirjaston jokaiseen toimipisteeseen saatiin koulutettua ekotukihenkilö, ja ekotukitoiminnan avulla ympäristöasioita voidaan jatkossa viedä myös eteenpäin. Myös pienviljelytoiminnan pilotointia suunniteltiin hankkeen aikana Kuusamon kaupunginkirjastossa ja Oulussa Puolivälinkankaan kirjastossa. Kuusamossa toiminta päästiin aloittamaan jo kesällä 2020. Puolivälinkankaalla toimintaa käynnistellään hankeajan päättymisen jälkeen keväällä 2021, kun koronaepidemia on toivon mukaan ohitse.

Hankkeen aikana löydettiin myös muutamia hyviä yhteistyökumppaneita kirjastoissa tehtävän kestävän kehityksen työn tueksi. Oulussa aloitettiin yhteistyö Kiertokaari Oy:n, Oulun seudun ympäristötoimen ja Oulun Veden kanssa ympäristötietoisuuden edistämiseksi. Kuusamossa pienviljelytoiminnan kumppaniksi löytyi Ksakki ry:n LUONNOLLISESTI -hanke sekä paikallinen 4H-yhdistys. Yhteistyötä tehtiin myös mm. Kuusamon Jäteaseman ja paikallisen puutarhan kanssa. Iin kirjasto puolestaan sai tukea tiekartan laatimiseen Micropolis Oy:stä ja Iin kunnasta.

Hankkeen loppumetreillä järjestetyn palautekyselyn perusteella hanke onnistui erityisen hyvin näkyvyyden lisäämisessä ja tärkeän aiheen esille tuomisessa. Tiedottamista ja markkinointia ei voi kuitenkaan koskaan olla liikaa, joten niihin olisi toisaalta kaivattu vieläkin enemmän panostusta. Myös muovittamisen vähentämisestä olisi kaivattu syvempää pohdintaa ja keskustelua.

Ympäristötoimilla on kaiken kaikkiaan positiivinen vaikutus kirjaston imagoon: ne edistävät kirjaston näkyvyyttä ja nostavat profiilia. Tekemällä ympäristötekoja, pieniä ja suuria, kirjasto tekee osansa kestävän kehityksen edistämiseksi ja osoittaa kantavansa vastuuta toiminnastaan. Kirjaston roolina on olla aktiivinen toimija myös ekologisten arvojen vahvistamiseksi yhteiskunnassa. Toteutuakseen tämä edellyttää, että ekologisuus huomioidaan niin kirjastorakennuksissa, palveluissa, kokoelmissa kuin tapahtumissa, eli kaikessa kirjaston toiminnassa.

6. Jatkotoimenpiteet ja seuranta

Keväälle 2020 sattunut koronavirusepidemia aiheutti muutoksia hankkeen loppukevään suunnitelmiin. Hanketyöntekijä siirtyi maaliskuun puolivälistä alkaen kokonaan etätöihin ja joitakin kevään suunnitelmia jouduttiin kokonaan perumaan tai siirtämään.

YK ja kestävä kehitys -valokuvanäyttely siirrettiin syksyille 2020 ja sille löydettiin sopiva uusi ajankohta YK:n päivän (24.10.) tietämiltä. Näyttely esittelee kaikki 17 Agendan tavoitetta valokuvallisin esimerkein. Näyttelyn kanssa samaan yhteyteen siirrettiin myös Kestävä kirjasto 2030 -tiekartan julkistaminen ja ”Näihin tavoitteisiin me sitoudumme” -tiedotuskampanja. Syksyllä tiekartta ja kirjaston ympäristötoimet saavat toivon mukaan enemmän huomiota kuin keväisen koronainformaatiotulvan aikana.

Myös Oulun Veden vesiaiheinen kiertonäyttely siirrettiin järjestettäväksi syksyllä 2020. Näyttelyyn kerätään tietoa veden säästämisestä ja viemärien roskattomuudesta. Se laitetaan esille vuoron perään kaikkiin Oulun aluekirjastoihin ja sen jälkeen mahdollisesti myös muihin lähikirjastoihin.

Oulun kaupunginkirjaston ekotukihenkilöille 25.3.2020 järjestettäväksi suunniteltu kehittämisiltapäivä jouduttiin perumaan. Koska ekotukitoiminta on vahvasti mukana Kestävä kirjasto 2030 -tiekartan jalkauttamisessa ja ympäristötyön eteenpäin viemisessä, kehittämisiltapäivä järjestetään uudelleen parempana ajankohtana. Tarkoituksena on jatkaa hankkeen viitoittamaa kestävä kehityksen työtä ja suunnitella toimintaa yhdessä eteenpäin.

Toukokuun valtakunnallista Siivouspäivää 23.5.2020 varten suunniteltu Kirjasto kierrättää! -tapahtuma jouduttiin kokonaan perumaan. Ohjelmaan kuuluivat mm. asiakkaiden oma kirpputori, Tatun ja Patun outokojeen rakentaminen, lasten satutuokiot sekä poistokirjamyynti. Siivouspäivä järjestetään uudestaan keväällä 2021 valtakunnallisen Siivouspäivä-konseptin mukaan.

Siirtyneiden toimenpiteiden lisäksi varsinaisen hankeajan jälkeen toteutettavaksi jäi myös joitakin jatkotoimenpiteitä. Pienviljelytoiminnan pilotointi Puolivälinkankaan kirjaston osalta aloitetaan vasta keväällä 2021 koronatilanteen hellitettyä. Toimintaa suunniteltiin hankkeen aikana kuitenkin mahdollisimman pitkälle valmiiksi, jotta sen käynnistäminen kävisi helposti myöhemmin. Yhteistyökumppaniksi lupautui ikäihmisten palvelutalo Caritas Metsolan Kartano kirjaston naapurista.

Myös tiekartan jalkauttaminen eli henkilökunnan perehdyttäminen ja sitouttaminen ympäristöohjelmaan vaatii työtä sekä lissä että Oulussa hankkeen jälkeen. Oulussa ekotukitoimintaa jatketaan ja suunnitellaan toimintaa tulevaisuutta varten. Tärkeintä on huolehtia ympäristötyön jatkumisesta tiekartan mukaisesti ja sitä päivittäen aina vuoteen 2030 asti ja myös

siitä eteenpäin. Hankkeessa laaditut tiekartat toimivat ympäristötyön suunnannäyttäjinä, ja niiden avulla työ jatkuu kirjastoissa nyt entistä johdonmukaisempana ja suunnitelmallisempana.

Kaupallisten yritysten ja organisaatioiden tapaan kestävän kehityksen hyväksi tehty työ halutaan tehdä läpinäkyväksi asiakkaille ja sidosryhmille myös kirjastoissa. Tämän vuoksi kaikkien hankkeessa mukana olevien kirjastojen kestävän kehityksen asioille varataan jatkossa oma paikka kirjastojen kotisivuilta. Näin sekä asiakkaiden että myös sidosryhmien ja yhteistyökumppaneiden on helppo löytää tietoa kirjaston vihreistä arvoista ja niiden eteen tehtävästä työstä. Myös viestinnällä on näkyvyyden lisäämisessä tärkeä rooli: kukaan ei tiedä kirjaston ympäristötyöstä ellei siitä viestitä itse aktiivisesti ulospäin. Kirjasto on kestävä, kirjasto kestää. Kestävää kirjastoa kelpaa kuuluttaa, aina ja kaikkialla.

LÄHTEET

(1) The EBLIDA Matrix, The European Bureau of Library, Information and Documentation Associations

<http://www.eblida.org/activities/the-eblida-matrix.html>

haettu 6.5.2020

(2) Gaspar, Leonor & Ochôa, Paula. 2018.

Public Libraries' Contribution to Sustainable Development Goals.

Teoksessa Hauke, Petra; Charney, Madeleine & Sahavirta, Harri (toim.)

Going Green: Implementing Sustainable Strategies in Libraries Around the World. Buildings, Management, Programmes and Services. IFLA Publications Series 177. De Gruyter Saur.

(3) Sitran elämäntapatesti

<https://elamantapatesti.sitra.fi/>

haettu 7.5.2020

LIITTEET

Liite 1

Tilastoesimerkkejä hankkeen toimenpiteistä ympäristötietoisuuden edistämiseksi

Tapahtuma	Pvm	Osallistujat
Ympäristösoturit -pakohuonepeli kirjastoauto Akselissa lin IlmastoAreenassa	23.-24.8.2019	103
Kuivasjärven Marttojen ompelu- ja askarteluilta	4.12.2019	16
Tuunaa joulusi -kierrätysaskartelupaja	14.12.2019	15
Lajittele, kierrätä ja kompostoi -ilta Kuusamon kirjastossa	8.1.2020	38
Vastuullisuusvaikuttaja Outi Les Pyn luento Muodin ympäristövaikutukset	7.4.2020	(80) 350
	Yhteensä	522

Koulutus	Pvm	Osallistujat
Jätevuoren juurella -lajitteluilta Oulun pääkirjastossa	7.10.2019	20
Jätevuoren juurella -lajitteluilta Oulunsalon kirjastossa	4.11.2019	2
Jätevuoren juurella -lajitteluilta Haukiputaan kirjastossa	26.11.2019	0
Ekotukihenkilökoulutus	11.12.2019	21
Jätevuoren juurella -lajitteluilta Kiimingin kirjastossa	30.1.2020	5
Jätevuoren juurella -lajitteluilta lin kirjastossa	6.2.2020	14
Jätevuoren juurella -lajitteluilta Kuivaniemen kirjastossa	5.2.2020	4
Jätevuoren juurella -koulutus kirjaston henkilökunnalle	11.3.2020	20
	Yhteensä	86

Kysely/kilpailu	Ajankohta	Vastaajat	Ehdotukset
Mitä lainaisit kirjastosta?	12.-30.9.2019		102
Keksi slogan ekohankkeelle	3.-24.9.2019	6	11
Uuden vuoden ekolupaus -kilpailu	28.11.-8.12.2019	5	5
Kysely muovin käytön vähentämisestä kirjastossa	16.-31.3.2019	9	9
Kestävä kirjasto -kysely	14.-28.4.2020	18	15
Hankkeen palautekysely	27.4.-4.5.2020	20	
	Yhteensä	58	142

Liite 2

Kooste Kestävä kirjasto -konseptin viestintämateriaaleista

<p>Polttokelpoinen jäte Mixed waste</p> <p>Likainen muovi, pahvi, kartonki PVC-muovi (O3) Kopiopaperipakkaukset Käsipyyhkeet Vaipat ja terveysiteet, myös biohajoavat CD:t, DVD:t, vinyylit, C-kasetit, videokasetit ja niiden kotelot</p> <p><i>Dirty plastic, cardboard and carton PVC (O3) Copying paper packaging Paper towels Diapers and sanitary towels, including biodegradable ones CDs, DVDs, vinyl discs, C-cassettes, video cassettes and their cases</i></p> 	<p>Biojäte Biodegradable waste</p> <p>Ruoantähteet Hedelmien, vihannesten ja kananmunien kuoret Suodatin- ja teepussit Käsipyyhkeet ja lautasliinat Ei näitä: • Juotavat nesteet</p> <p><i>Leftover food Fruit and vegetable skins and peels, eggshells Coffee grounds and filter paper, tea bags Paper towels and serviettes</i></p> <p>Not these: • Drinks/beverages</p>
<p>KESTÄVÄ KIRJASTO SUSTAINABLE LIBRARY</p>	<p>KESTÄVÄ KIRJASTO SUSTAINABLE LIBRARY</p>

Esimerkkejä lajitteluopasteista

 <p>Turhan tulostamisen välttäminen säästää luontoa, energiaa ja kustannuksia. Voit vähentää tulostamista</p> <ul style="list-style-type: none">• tulostamalla vain tarpeellisen• suosimalla sähköistä tiedonsiirtoa ja arkistointia• oikolukemalla ja esikatselemalla tulostettavat työt• käyttämällä mustavalkoista ja kaksipuolista tulostusta <p>(lähde: ekotuki.fi)</p> <p>KESTÄVÄ KIRJASTO</p>	 <p>Vihreä lukutoukka</p>
--	--

Esimerkki hoksautustarroista ja Vihreä lukutoukka -logo

Liite 3

YK:n Agenda 2030 -toimintaohjelman tavoitteet

Liite 4

Oulun kaupunginkirjaston ekolupaukset

Kirjaston ekolupaukset

- 1. Kirjaston käyttäminen on ekoteko**
- 2. Kirjaston teknologiset ratkaisut säästävät luontoa**
- 3. Kirjaston logistiikka vihertää**
- 4. Kirjasto kierrättää**
- 5. Kohti kestävämpiä energiaratkaisuja**
- 6. Kirjasto – ekologisesti lähellä**

KESTÄVÄ **KIRJASTO**

Liite 5

Kestävä kirjasto 2030 -tiekartan sisällysluettelo

Sisällysluettelo

1. Johdanto
2. Kestävä kirjasto 2030 -tiekartan tavoitteet
 - 2.1. Ympäristötietoisuuden edistäminen
 - 2.2. Ympäristökuormituksen vähentäminen
 - 2.3. Vastuullinen rakentaminen
 - 2.4. Tulevaisuuden kestävä kirjasto
3. Erityiset kehittämiskohteet ja toimenpiteet
 - 3.1. Resurssiviisas alueellinen kehittämistyö
 - 3.2. Etäkäytäntöjen edistäminen
4. Tavoitteiden peilaaminen YK:n Agenda 2030 -toimintaohjelman tavoitteisiin
5. Tiekartan toteuttaminen ja seuranta